

גדרי מוקצה ב'דבר שאיננו כלי' - בצבא

- א. פתיחה
- ב. מוקצה ביום טוב
- ג. מוקצה בגוי
- ד. מוקצה בחפץ הנחוץ לפיקוח נפש
- ה. מוקצה בלולב ביום טוב
- ו. טלטול תרופות לחולה
- ז. טלטול גט שכיב מרע
- ח. טלטול כסף לפדיון שבויים
- ט. טלטול סכין מילה
- י. דוגמאות נוספות
- מסקנה
- סיום

א. פתיחה

הגמרא במסכת שבת (מו.) קובעת, שאסור לטלטל "צרורות שבחצר", אף אם הם ראויים לכיסוי כלים. הגמרא מנמקת: "ליכא תורת כלי עליה". כלומר, כל דבר שאיננו כלי (או דבר מאכל) אסור בטלטול, ואנו מגדירים אותו "מוקצה מחמת גופו"¹. לדעת רוב הפוסקים, ניתן להשתמש במוקצה מחמת גופו רק אם ניתנה לו "תורת כלי". תורת כלי נרכשת על ידי מעשה תיקון, או על ידי ייחוד הכלי לצורך תשימש כלשהו². השגרה הצבאית מחייבת שימוש בחומרים שונים הנחוצים להתנהלות תקינה. חומרים אלה (כגון: סולר, גריז ועוד) אינם כלים³, ואולם הם לא מוקצים משימוש, אלא אדרבה - עומדים לשימוש בשבת עצמה. ובכן, נשאלת השאלה האם השימוש באותם חומרים מפקיע מהם תורת מוקצה? יתירה מזאת, יש לשאול האם ייתכן חפץ מוקצה שניתן להשתמש בו?

¹ כלי שאיננו ראוי לשימוש בשבת לא מוגדר כמוקצה מחמת גופו, אלא ככלי שמלאכתו לאיסור. אמנם, ישנם כלים המוגדרים כ"מוקצה מחמת חסרון כיס", אך דעת רוב האחרונים שסוג זה של מוקצה תלוי בהקצאת האדם, בעוד שמוקצה מחמת גופו – כשמו כן הוא: נאסר מחמת גופו, שאינו ראוי לשימוש.

יש לדון גם בכלי שמלאכתו לאיסור אשר אין שימוש היתר בגופו. הראשונים נחלקו האם כלי כזה מותר בטלטול לצורך מקומו. יש לחקור בדעת האוסרים האם דינו של הכלי כמוקצה מחמת גופו או מוקצה מחמת חסרון כיס; או שמא דינו ככלי שמלאכתו לאיסור, השונה בהלכותיו מכשמל"א הרגיל, ואכמ"ל.

² עיין שו"ע סימן שח סעיף כב שהביא שלוש דעות בעניין זה, ונראה שסתם כדעה הראשונה, שבדבר שרגילים להשתמש בו די בייחוד לשבת אחת, ובדבר שאין רגילים להשתמש בו יש צורך בייחוד לעולם. ועיין ב'חכמת שלמה' (שבת קכה:), שם נאמר שבמקרים מסוימים ההחלטה להשתמש בחפץ עשויה להתיר את טלטולו, אף אם היא לא מעניקה לו שם כלי.

³ דין חומרים אלה כמוקצה מחמת גופו: כן כתב ב'מנחת שבת' פח, כה, ח על דיו, ב'אגרות משה' חלק ה סימן כא על סבון ובישבות יצחקי עמוד לה בשם הגריש"א על אבקת כביסה, וכ"כ בספר 'חוט שני'. אמנם, הגרש"ז אויערבך שש"כ פרק יד סעיף נז נטה להחשיבם כשמל"א, ובשש"כ לא הכריע בבירור בשאלה זו, אך בפרק כ סעיף טז הקל בזה.

במאמר זה נביא, בעז"ה, מספר דיונים קרובים לשאלות הנ"ל, ועל פיהם ננסה להביע עמדה הלכתית בנידון.

ב. מוקצה ביום טוב

במשנה (ביצה לב:) נאמר, שאין להשתמש בעצים ביום טוב לצרכים שונים, כגון לסמוך מיטה שלא תיפול. אמנם, העצים ראויים לשימוש ביום טוב - בהסקת תבשיל, אולם מפורש במשנה שאסור להשתמש בהם לשימושים אחרים. בברייתא מבואר, שדין זה שנוי בדעת ר' יהודה, ואולם ר' שמעון מתיר לנצל את העצים העומדים להסקה גם לשימושים נוספים.

להלכה, פסק השו"ע (או"ח סימן תקב סעיף ג) כפשטות המשנה, שאין משתמשים בעצי הסקה ביום טוב. המשנה ברורה (שם ס"ק כא) מביא את דברי הבית מאיר, שכתב שבשעת הדחק ניתן להקל כר' שמעון.

המשנה ברורה מסביר, שפסיקת השו"ע מבוססת על כך שיש מוקצה ביום טוב⁴. בשבת פסקינן להלכה שאין מוקצה, ועל כן לכאורה יש מקום להקל, ולקבוע שדבר העומד לשימוש כלשהו, מותר גם בשימושים נוספים. אם כך, ציוד צבאי שעומד לפעילות מבצעית בשבת, ולצורכה ודאי מותר לטלטלו - מותר גם בטלולים נוספים.

אמנם, דעת הראב"ד (בהגהה על הרי"ף ביצה יח: באלפס) היא, שהאיסור להשתמש בעצי ההסקה קיים גם לסוברים שאין מוקצה ביום טוב: "והטעם, לפי שאין עליהם תורת כלי, ולא ניתנו עצים אלא להסקה, והרי הם כאבנים"⁵. כלומר, כל דבר שאיננו כלי מותר בטלטול אך ורק לצורך שימוש הקבוע, ללא קשר לשאלה האם פסקינן שיש מוקצה או שאין מוקצה. אם כך, גם ציוד צבאי לא יותר בטלטול באופן החורג משימוש הקבוע⁶.

ג. מוקצה בגוי

השו"ע (שם סימן תצח סעיף ג; וכן הביא הרמ"א בסימן שי סעיף ב בשם "יש אומרים") פסק, שגוי איננו מסוגל להקצות חפץ משימוש בשבת. והוסיף החזו"א (סימן מד אות ח) ע"פ הרמב"ן (שבת קכב.) שגם עצי גוי המיועדים לבנייה ואם היו של ישראל היו הם מוקצה מחמת ח"כ אינם מוקצה.

עם זאת, בדבר שמצד עצמו איננו ראוי לשימוש, כגון מעות, יש דין מוקצה, אף אם הגוי מתכוון להשתמש בן בשבת (שעה"צ סימן שי ס"ק י). טעם הדבר: מבחינת ישראל, הדבר איננו עומד לשימוש.

בקמח השייך לגוי נחלקו האחרונים אם יש דין מוקצה. שו"ע הרב (סימן שכה סעיף ה) כתב שאינו מוקצה כי הגוי יכול להכינו בשבת עצמה, ואילו מהמנחת שבת משמע שהרי הוא מוקצה, וכדבריו פסק ב"שמירת שבת כהלכתה" פרק כ סעיף לג), ולא הביא שמבואר בשו"ע הרב לא כך.

⁴ זו דעת הרשב"א. ר"ת סבור שישנה גזירה יו"ט אטו שבת, אך נראה שדברינו למעלה נכונים גם לשיטתו.

⁵ כך נקט לדינא החזו"א סימן מג אות ג.

⁶ אמנם, ניתן לסייג מסקנה זו, ולפרש שדברי הראב"ד נאמרו דווקא לגבי עצים, שעיקר ייעודם להסקה. חפצים אחרים, שייעודם לא כל כך מוגדר, יותרו בשימושים נוספים אגב שימושם הראשי, וראה בזה בשש"כ פרק כא הערה כ.

השו"ע (סימן שח סעיף מז) הביא שתי דעות בעניין בגד שעטנז האם הוא מוקצה משום שאסור ללבושו, או שמא מאחר שסוף סוף תורת כלי עליו, איננו מוקצה. המשני"ב (שם, סימן קסא) כתב שהמנהג לאסור, ורבו האחרונים המבארים שבגד זה מכיוון שאין בו שימוש לישראל כלל הוא מוקצה מחמת גופו ולא רק כשמל"א. והנה, בשש"כ (כ, לו; כב, נד) פסק, שאם הבגד שייך לגוי כולי עלמא מודים שאיננו מוקצה. הסברה בכך היא, שמבחינת הגוי החפץ ראוי לשימוש, ועל כן הוא לא הופך למוקצה.

אמנם בשש"כ (חלק ג שם) חזר בו הגרשז"א מהיתר זה מכיוון שמבואר במרדכי שאף בגד שעטנז של גוי הוא מוקצה (ואעפ"כ נסתפק בזה לדינא)

שנית, גם אם נקבל את ההו"א של השש"כ, אפשר שהם מתייחסים דווקא לנידון זה של בגד שעטנז, אשר על אף איסורו תורת כלי עליו. ייתכן, שבנידון דידן, העוסק במוקצה שאין עליו תורת כלי, יודה גם השש"כ שאפשרות השימוש של הגוי אינה מספקת, וכפי שהחמירו במוקצה במחבר גם של גוי מכיוון שאינו בתורת שימוש האדם כלל.⁷

העולה מדברינו, שאפשרות השימוש של גוי לא בהכרח מפקיעה איסור מוקצה. ומכאן, ניתן לומר שגם אפשרות השימוש בחפץ לצורך פיקוח נפש לא תפקיע ממנו איסור מוקצה. אלא, שיש לדחות הבנה זו, ולהבחין בין אפשרות שימוש לצורך פיקוח נפש לאפשרות שימוש של גוי. הבחנה זו מעוגנת בקרא ובסברא. מצד הסברא - אפשרות שימוש לצורך פיקוח נפש היא אפשרות שימוש של ישראל, ולא של נכרי, ועל כן ניתן לראות את החפץ כעומד לשימוש בשבת. ובמקורות - פירות מחוברים של גוי שתלשם בשבת אסורים משום מוקצה (כמבואר בשו"ע סימן תקטו סעיפים א-ב), ואילו פירות מחוברים שנתלשו לצורך פיקוח נפש מותרים (אם אמנם היה חולה מבעוד יום, והפירות לא הוסיפו בשבת ונאסרו משום נולד; כמבואר במשנה ברורה סימן שיח ס"ק טו).

נמצאנו למדים, שהאפשרות להשתמש בחפץ כלשהו לצורך פיקוח נפש עשויה להפקיע ממנו איסור מוקצה, ואין להוכיח מדיני מוקצה בגוי שאפשרות שימוש אינה מפקיעה איסור מוקצה.

ד. מוקצה בחפץ הנחפץ לפיקוח נפש

כאמור לעיל, בפירות מחוברים שנתלשו לצורך פיקוח נפש אין איסור מוקצה אם ידע על כך מבעוד יום. מקור הלכה זו בגמרא בחולין (טו.), ושם נאמרו הדברים הן לגבי פרי שנקצץ, והן לגבי בהמה שנשחטה⁸. מבואר שהיתר זה מחמת שלא הקצה את הפירות מבעוד יום משימוש⁹

⁷ הרשב"א בשבת (קכב., ד"ה יומהא שמענין) כתב שמאחר שירקות מחוברים של ישראל אסורים משום מוקצה, גם ירקות מחוברים של גוי אסורים "כדי שלא תחלוק". אפשר, שניתן ללמוד מדברי הרשב"א הללו, שכל דבר שאסור לישראל משום מוקצה, אסור גם כשהחפץ שייך לגוי. אמנם, הרמב"ן בביצה נתן טעם אחר לאיסור פירות מחוברים של גוי - מגזירת פירות הנושרים, אך אין הכרח שהוא חולק על עצם היסוד שמחדש הרשב"א. ועיי' חזו"א סימן מד אות ח

⁸ לאחר שחיטת הבהמה ניתן לאסור את בשרה החי משום "מוקצה מחמת גופו"; אם כי להלכה קיימא לן שבשר חי חזי לכוס (עיי' שו"ע סימן שח סעיף לא, ובי"י סימן שכה סעיף ד בשם ספר התרומה; ואכמ"ל), וכאמור למעלה, אין לאוסרו מדין מוקצה מחמת איסור ומיגו דאיתקצאי, משום שהיתה כוונה לשחטו מבעוד יום. להלכה, בהמה שנשחטה בשבת אינה מוקצה גם אם לא היה לו חולה בביתו מבעוד יום, ואכמ"ל.

⁹ יש לציין שהיתר זה לא שייך בינולד' כמבואר ברמ"א שם.

הלכה דומה למדנו בשו"ע (סימן רעט סעיף ה, על פי תשובת הרשב"א שהובאה בב"י שם), שגר שהדלק לחולה מבעוד יום מותר בטלטול לאחר שכבה¹⁰, ולא אמרינן לגביו מיגו דאיתקצאי בין השמשות איתקצאי לכולי יומא.

משתי ההלכות הללו ניתן ללמוד, שיש בכוחו של פיקוח נפש לבטל איסור מוקצה. אמנם, הרמב"ן (במלחמות ה' בביצה יא. באלפס) נקט שאם הצורך לשחוט את הבהמה משום פיקוח נפש התעורר בשבת עצמה היא אסורה משום מוקצה¹¹, אך יש ללמוד מדבריו, שאם נתן דעתו על שחיטת הבהמה מבעוד יום, אין בה איסור מוקצה כי מהותו דל פיקוח"נ מסלק את סילוק הדעת מהחפץ.

גם בנידון דידן, הייתה כוונה מבעוד יום להשתמש בחפצי המוקצה לצורך פיקוח נפש. לכן, מסתבר מאוד לומר שפיקוח נפש זה אכן מפקיע לחלוטין את איסור המוקצה.

ה. מוקצה בלולב ביום טוב

שנינו במשנה בסוכה (מב.): "מקבלת אשה מיד בנה ומחזירתו למים בשבת". הראשונים נחלקו בביאור המשנה, ושתי שיטות מרכזיות בדבר:

שיטה א' - רש"י מבאר, שמאחר שהלולב משמש למצווה יש עליו תורת כלי. דהיינו, העובדה שהחפץ עומד לשימוש בשבת מפקיעה ממנו איסור מוקצה.

שיטה ב' - השימוש לצורך מצווה מתיר את איסור הטלטול, אך אין בכוחו להפוך את הלולב לכלי ולהפקיע ממנו תורת מוקצה. לשיטה זו מצאנו שני ניסוחים:

ניסוח א' - הר"ן (ריש 'לולב וערבה') מבאר, שהלולב איננו כלי, ואולם אין בו איסור טלטול כלל.

ניסוח ב' - ר"ת נוקט עמדה קיצונית יותר, שלפיה הלולב נותר מוקצה גמור שיש בו איסור טלטול, והטלטול הותר בצורה מקומית ומצומצמת לצורך המצווה¹².

לכאורה, מחלוקת ראשונים זו משמעותית גם לדידן; לדעת רש"י, הצורך לשימוש בלולב מפקיע לחלוטין איסור מוקצה, ואפשר שהוא הדין גם בשימוש במוקצה מחמת גופו לצורך פעילות צבאית. לר"ת, לעומת זאת, היתר הטלטול הוא היתר נקודתי, ולא ניתן ללמוד ממנו על הפקעה עקרונית של שם מוקצה או על היתר גורף בטלטול¹³.

¹⁰ יש להסתפק האם מותר לטלטל את הנר גם בשעה שהוא דולק, וצ"ע אם מה שכתב השו"ע לטלטלו רק לאחר שכבה הוא מטעם שהחולה בריא או מטעם ששלהבת במהותה היא מוקצה גם אם נצרכים אליה, ואינו כשלהבת ביו"ט המותרת לשימוש מצד עצמה [וראה 'שבת ומועד בצה"ל' עמוד קלח בהערה, שהגריש"א נטה להחשיב פנס דולק למוקצה גמור גם בשעת פע"מ].

¹¹ ובכך באר הרמב"ן את ההבדל שבין ביצה שנולדה ביום טוב, אשר לא עברה תהליך כלשהו של איסור, ובין בהמה שנשחטה, אשר עברה את תהליך האיסור, אף שתהליך זה הותר מפני פיקוח נפש.

¹² ר"ת (ראה אשר"י סוכה ג, לג) מוסיף, שלאשה מותר לטלטל את הלולב רק משום שגם היא שייכת במצוות עשה גרמן. אלמלא השייכות במצווה, האשה אכן לא היתה מטלטלת את הלולב משום שכאמור, איסור מוקצה שבו עומד על כנו. עוד בעניין דעת ר"ת בזה ראה בב"ח או"ח תרנז, ובחידושי חת"ס שו"ע סוף סימן שח.

¹³ אמנם, יש מקום לחלק בין שימוש לצורך מצווה, שאיננו מספיק אליבא דר"ת, ובין שימוש לצורך פיקוח נפש, שייטכן שבכוחו להפקיע איסור מוקצה. וצ"ב. ושמעתי מרבותי שמצוה במהותה אינה מצרכי אדם, ולכן, אינה מועילה להחשיב דבר לעומד לשימוש משא"כ ציד צבאי.

להלכה, קיימא לן כרש"י¹⁴, ואם כך, לפנינו ראייה נוספת להיתר טלטול המוקצה העומד לצורך פעילות צבאי בשבת.

ו. טלטול תרופות לחולה

תרופות נחשבות למוקצה מחמת גופו, משום שאינן כלי¹⁵. אם היה חולה מבעוד יום, הרי שהתרופות הן מאכלו, ועל כן הן מותרות בטלטול (כמבואר בשו"ת אגרות משה או"ח חלק ה סימן כא).

לכאורה, יש כאן ראייה נוספת לכך שהיתר טלטול לאדם אחד מפקיע תורת מוקצה מחמת גופו. ושוב, ניתן לומר שהוא הדין לציוד צבאי, שמאחר שמותר בטלטול לצורך מסויים, בטל ממנו שם מוקצה.

אלא, שיש לדחות ראייה זו. תרופות נידונות כמוקצה מחמת גופו, מאחר שהן אינן אוכל. לאחר שהחולה חלה, התרופות הפכו למאכלו, וכעת הן אוכל גמור, שודאי מותר בטלטול. כלומר, מחלתו של אותו חולה שינתה לחלוטין את מעמד התרופות¹⁶. אין הכרח לומר שהשימוש במוקצה לצורך פעילות צבאית בשבת משנה את מעמדו באותו אופן, ועל כן ההשוואה איננה מוחלטת.

[אחר כתבי זאת מצאתי מובא בשם הגרשז"א ש'מזרקי אטרופין' אף בשעת מלחמה הם מוקצה, וצ"ע במהות שמועה זו, ושמעתי מהגר"א נבנצל שליט"א שהיות והסבירות לשימוש במזרקי האטרופין הייתה נמוכה ביותר לא בטל מהם איסור המוקצה]

ז. טלטול גט שכיב מרע

בגמרא בגיטין עז: נאמר, שמותר לשכיב מרע לגרש את אשתו כדי שלא תטרף דעתו עליו. רש"י שם מעיר, שיש לבצע את תהליך הגירושין בדרך של "תיחוד ותפתח", שמאפשרת לגרש בלי לטלטל את הגט. טלטול הגט אסור, כמובן, משום מוקצה, מאחר ששטר הגט איננו ראוי "לצור על פי צלוחיתו", דהיינו איננו ראוי לשימוש כלשהו¹⁷.

והנה הקשו המפרשים: טלטול הגט נאסר רק משום שהגירושין אסורים, אך אם הותר לגרש, מדוע לא בטל איסור טלטול?!¹⁸ והציעו מספר תירוצים:

א. בים של שלמה השיב, שבכניסת השבת טרם ידעו שאותו אדם עתיד לחלות ולגרש את אשתו, ועל כן בשעה זו הגט היה מוקצה, ומיגו דאיתקצאי בין השמשות, איתקצאי לכולי יומא.

על פי דרך זו, בציוד צבאי שידעו מערב שבת שיהיה צורך להשתמש בו אין דין מיגו דאיתקצאי.

¹⁴ ראה ביאור הגר"א או"ח סימן תרנח ס"ק ב, וראה באריכות ב'הליכות שלמה', הלכות לולב, ועיין מחה"ש סימן תרנב כח.

¹⁵ שש"כ פרק כ סעיף לו, ופשוט הוא. במנחת שבת השווה זאת לאוכל לבהמה שאינה מצויה באותו מקום.

¹⁶ ואכן, הימנחת שבת' (פח, טז) השווה דין תרופות לחולה לדין מאכל בהמה המצויה ברשותו של אדם.

¹⁷ ועיין בר"ן על הרי"ף ובשלטי הגיבורים שם, שאם לא ניתן לגרש בדרך זו, מותר אף לטלטל את הגט להדיא, כדי שלא תטרף דעתו של החולה.

¹⁸ וממו"ר ר"מ שטרנברג שליט"א שמעתי שמהותו של גט אינה לגירושין אלא להוות ראייה על הגירושין (גם לסוברים שהראיה תליא בגירושין ולא איפכא), וזה לא הותר בשבת.

ב. החתם סופר (או"ח סימן קמה) כתב, שמאחר שניתן לגרש בדרך של "תיחוד ותפתח" בלי לטלטל את הגט, לא בטל ממנו איסור מוקצה. אולם, אם לא היתה אפשרות לגרש בדרך זו, הגט אכן היה מותר בטלטול (ע"ש וצ"ע אם אכן זוהי כוונתו). מדברי החת"ס נלמד, שאיסור מוקצה בטל מדבר שמוכרחים לטלטלו לצורך צבאי¹⁹. אמנם, אם אין הכרח בטלטול (כגון מחשב שיש צורך להשתמש בו, אך אין הכרח להזיזו ממקום למקום), איסור מוקצה לא בטל. ג. בשו"ת 'משנה הלכות' (חלק ט סימן קי) כתב, שההיתר לגרש בשבת הוא היתר מקרי, שאינו מבטל את עצם איסור המוקצה מהגט. על פי דברי המשנה הלכות, יש להחמיר גם בנידון דידן, משום שגם טילטול הציוד הצבאי הוא טילטול מקרי, הנובע מהצורך המבצעי שבדבר.

ה. טלטול כסף לפדיון שבויים

ה'דרכי משה' (או"ח סימן תקמד סעיף ב) כתב, שאסור לטלטל כסף לפדיון שבויים בשבת. היחי אדם' (כלל סח סעיף יט) הסביר, שאיסור זה נוהג דווקא כשטלטול הכסף אינו נחוץ לפיקוח נפש; שהרי, אילו היה בטלטול צורך פיקוח נפש - לא היה איסור מוקצה עומד בפניו.

בישולחן שלמה' (סימן שח סעיף ג) העיר, שאף אם יהיה צורך בכסף בשבת - הריהו מוקצה. ונימוקו: הטלטול לצורך פדיון השבויים הוא טלטול אקראי, שאין בכוחו להפקיע איסור מוקצה. כאמור לעיל, אם נקבע שטלטול אקראי איננו מבטל איסור מוקצה, הרי שגם בנידון דידן יש לומר שהאיסור במקומו עומד אף שדבר מסויים נחוץ לפעילות צבאית בשבת.

אמנם, הגרש"ז מתייחס למקרה אשר בו הצורך בכסף לפדיון השבויים התעורר בשבת עצמה. אם כך, הכסף הוקצה בין השמשות, ועל כן הוא אסור בטלטול. בנידון דידן, כשהצורך בטלטול היה ידוע כבר מערב שבת, אפשר שיש להקל.

יתר על כן, הגרש"ז מתייחס למעות, שהם מוקצה מחמת גופו גמור. החומרים שבהם אנו עוסקים אסורים בטלטול מחמת איסור השימוש בהם בשבת. לפיכך, יש מקום לומר שאם אותו איסור בטל מפני פיקוח נפש, יש להתיר ולטלטלם²⁰.

ט. טלטול סכין מילה

הרמ"א (יו"ד סימן רסו סעיף א) כתב, שסכין שהכינוה מערב שבת למילה אינה מוקצה. ה"ט"ז חלק על הרמ"א, וקבע שההכנה לצורך המילה אינה מפקיעה לחלוטין דין מוקצה מהסכין.

לכאורה, שאלתנו תלויה במחלוקת הרמ"א וה"ט"ז; לרמ"א הכנה לשימוש המותר בשבת מבטלת איסור מוקצה, בעוד של"ט"ז הכנה כזו אינה מבטלת את האיסור. עם זאת, יש מקום לומר שבנידוננו גם ה"ט"ז יודה להתיר, משום שהוא החמיר דווקא בכלי שמלאכתו

¹⁹ אמנם, ניתן לחלק ולהסביר שכשאינו ברירה אחרת ומוכרחים לטלטל את הגט הרי שבעליו שוב לא מקפיד עליו, וממילא איסור מוקצה שבו אכן בטל לגמרי. עם זאת, המוקצה אשר בו אנו עוסקים אינו תלוי בקפידת האדם אלא בכך שברמה אובייקטיבית זהו דבר שאיננו כלי, ועל כן אין הכרח לומר שהכוונה לטלטלו מפקיעה איסור מוקצה.

²⁰ הגר"א נבצל שליט"א הסכים לחילוק זה, ואף הוסיף שדברי הגרש"ז כלל לא מבוססים על דברי הרמ"א הנ"ל.

לאיסור, אשר שימוש היתר לא משנה את הגדרתו העקרונית. בשאלתנו מדובר על דבר שאינו כלי, ועל כן אופיו והגדרתו אינם מוגדרים לחלוטין, וממילא האפשרות להשתמש בו בשבת עשויה לקבוע את הגדרתו כדבר היתר. אמנם, יש להזכיר את הערתנו לעיל, שפיקוח נפש הינו גורם אקראי, וייתכן שאין בכוחו לשנות את הגדרותיהם של חפצים שונים.

י. דוגמאות נוספות

ישנם חפצים שונים, שאע"פ שמיועדים לשימוש בשבת דינם כמוקצה:

א. גרף של רעי, שהותר בטלטול דווקא משום כבוד הבריות, ואלמלא שיקול זה היה נאסר בטלטול אע"פ שעומד לשימוש בשבת, ומטעם שמאיש טפי (מ"ב שח, קלו).

ב. חיות מחמד שעומדות למשחק, אשר אע"פ שכוונת האדם להשתמש בהן, להלכה לא בטל מהן שום מוקצה. יתירה מכך, בעלי חיים העומדים לאכילת בהמה בשבת ג"כ דינם כמוקצה כל עוד הם חיים (תוס' שבת קנו,; ועיין חזו"א סימן מא אות ז שאכן תמה בזה).

ג. לדעת השו"ע, כדור משחק הוא מוקצה, וגם כאן - מדובר על מוקצה אשר עומד לשימוש מסויים, אך אין לו משמעות של כלי (יתכן וזה בגלל שחרבה יטור מלכא' על ידו, וצ"ע).

יש לדון בכל אחת מהדוגמאות הללו בפני עצמה, ואין כאן המקום לכך²¹. היסוד העקרוני שאותו אנו למדים מדוגמאות אלה הוא, שלעיתים אפשרות השימוש בחפץ כלשהו אינה מבטלת את איסור המוקצה שבו. ובכן, גם בנידון דידן, העובדה שהציוד עומד לפעילות צבאית בשבת לא בהכרח מבטלת ממנו איסור מוקצה.

נראה טעם הדבר שחז"ל התירו רק לטלטל דבר שיש עליו תו"כ, ודבר ששימוש אינו מהווה כלי לא יתבטל ממנו איסור המוקצה, וכפי שלא מועיל ליחד לשימוש אבן להניחה ע"פ חבית, או ליחד מוכין העומדים לסחורה לצורך הטמנה.

מסקנה

המורם לדינא, שישנם חפצים שאפשרות השימוש בהם אינה מבטלת מהם תורת מוקצה; ולעומתם ישנם חפצים שאסורים בטלטול מחמת איסור כלשהו, וכשבטל האיסור - בטל גם המוקצה שבהם.

נראה שיש ג' מצבים בגדר זה; דבר שאינו כלי כלל לא יועיל דבר לבטלו מתורת מוקצה; דבר הראוי לשימוש ולאכילה ורק אסור בהכנה יועיל פיקוח נפש לבטל ממנו את המוקצה; דבר שאינו ראוי לשימוש בגלל האיסור, אך זה מבטל ממנו לשבת את היותו עומד לשימוש בו קיימת השאלה המרכזית האם ההיתר להשתמש לשימוש כלשהו, אף ששימוש זה אקראי כצורך פיקוח נפש, עשוי לבטל תורת מוקצה מחפצים אלה.

לדינא, נועצנו בכמה תלמידי חכמים - מהם שאסרו ומהם שהתירו; ואשר על כן, נראה שהמקל לטלטל חומרים שונים שאין תורת כלי עליהם - יש לו על מי לסמוך.

סיום

נסיים בשתי הערות חשובות:

א. קיימא לן להלכה שאין מוקצה לחצי שבת. עם זאת, דין זה אינו נוהג במוקצה מחמת גופו. לאמור - דבר שהפך ללא ראוי לשימוש באמצע השבת נאסר בטלטול.

²¹ בעניין גרף של רעי: עיין 'חוט שני' חלק ג סימן קלט; בעניין מוקצה דבעלי חיים: עיין שם, סימן קמד, וכאמור, הדברים ארוכים ואין כאן מקומם.

מאחר שגם בנידון דיין מדובר על חומרים שאינם ראויים לשימוש (מלבד שימושם המבצעי), מסתבר לומר שלאחר שתמה הפעילות המבצעית, ושוב אין צורך בהם, חוזר וניכור איסור מוקצה שבהם.

למעשה, נחלקו בשאלה זו האחרונים: ה'מנחת שבת' כתב, שתופות שהיו נחוצות לחולה בערב שבת מותרות בטלטול במשך כל השבת, אף אם החולה הבריא. לעומתו, כתב ה'נודע ביהודה' (יו"ד תנינא סימן קסב, הו"ד בפת"ש יו"ד סימן רסו ס"ק ג) שסברת הרמ"א ביורה דעה ביחס לסכין מילה מתייחסת אך ורק לכלים, ובדבר שאיננו כלי - יש מוקצה לחצי שבת, וכדבריו כתב גם הפמ"ג באו"ח סימן שי ב'משבצות זהב'.

כאמור, להלכה נראה להחמיר בדבר, ולאסור טלטול של חומרים אלה כששוב אין בהם צורך מבצעי.²²

ב. גם פשוט שהיחר זה שייך רק בדברים שבאו ליד אדם, אך אבנים, ענפים, וכדומה אף במקרה שנוקקו להם בשבת לא בטל מהם המוקצה, וכמו שמצינו ביו"ט שדברים שלא באו ליד אדם הם מוקצה גם לר"ש.

²² כאמור לעיל, בחומרים אלה ישנה סיבת מוקצה עצמית, וזו הסיבה שהם אסורים לאחר השימוש. אכן, הרשב"א כתב שגר שהודלק לחולה מערב שבת יותר בטלטול רק לאחר שכבה. כל עוד הנר דולק, ישנו גורם עצמאי שאוסר בטלטול, והעובדה שהוא לא התקצה בין השמשות, אינה מעלה ואינה מורידה.